

Wat is natuur eigenlijk? Een plantsoentje in een stad, de bomen op het kerkhof of dat stukje grond naast de fabriek waar een paar vogels in het voorjaar broeden? En water, zoals dat stroomt in de Westerschelde kun je dat natuur noemen? Ja, ook het water in de Westerschelde hoort bij 'natuur'. Soms gaat het om grote stukken, zeg maar 100 voetbalvelden naast elkaar, soms om kleine lapjes, niet groter dan een gemiddelde tuin. En het gekke is dat ze allemaal belangrijk zijn. Er kunnen veel verschillende soorten planten groeien, of juist maar 1 zeldzame soort.

Al die stukken, groot en klein, hebben als ze niet te ver van elkaar afliggen ook nog eens met elkaar te maken. Sommige planten en dieren 'reizen' van het ene stukje natuur naar het andere. Dat zijn geen vakantierisjes. Ze doen het om te overleven. En wat dacht je van een vogel. In het ene gebied zoekt hij z'n voedsel, in het andere gebied gaat ie lekker zitten broeden. Verdwijnt er dus ergens een stukje natuur, dan merkt een ander stukje natuur dat ook. Er komen misschien wel minder vogels of kikkers, er groeien wellicht wat minder plantjes.

Zijn er nog vluchtplaatsen?

Neem nou de Westerschelde. Vanaf de dijk bij Ellewoutdijk in Zuid-Beveland zie je het water. Aan de overkant staat een grote fabriek compleet met rokende schoorstenen en een brandende fakkel. Bij Ellewoutdijk ligt een klein haventje. De bootjes dobberen er als het hoogwater is en liggen bij laagwater zo'n drie meter lager op het slik.

Eb en vloed

Omdat de Westerschelde in verbinding staat met de Noordzee komt het water bij vloed de Westerschelde opstromen en gaat het bij eb richting Noordzee. Wil je met een bootje uit het 'getijdeshaventje' van Ellewoutdijk varen dan moet je wachten op hoog water. Wil je weer terug in het haventje dan geldt hetzelfde.

Eb en vloed zijn een belangrijk onderdeel van de Westerschelde-natuur.

Bij laag water zie je tussen de dijk en het water ook een groot stuk

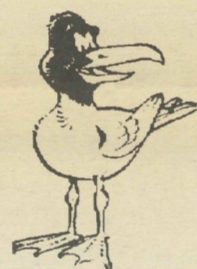
drooggevallen slik liggen. Naar de dijk toe kunnen er wat planten groeien en zie je de geultjes waar het water door stroomt.

Snavel

Vogels vinden het heerlijk als het laagwater is. De vogels kunnen op de slikken en zandplaten makkelijk naar eten zoeken. Dat zijn van die vogels met lange poten en lange bekken. Ze staan lekker hoog en kunnen zelfs als er een laagje water over het slik komt nog met die lange snavel diertjes uit de bodem halen.

Als je vanaf die dijk landinwaarts kijkt, zie je, even voorbij het fort van Ellewoutdijk, achter de dijk de smalle polders. Ze worden hooguit gebruikt om er wat koeien of schapen te laten grazen. Ze liggen nogal laag en zijn erg vochtig. De stukken achter de dijken noemen we 'inlagen'. Vroeger, toen de Westerschelddijken nog niet zo hoog waren, vreesden de mensen dat som-

mige dijkstukken het weleens konden begeven. Om er zeker van te zijn dat het water niet bij hun huis, vee en land kon komen legden ze een extra dijk aan. Dat deden ze met de grond die aan de landkant net achter de Westerschelddijk lag. Dat land kwam dus lager te liggen en er ontstonden zelfs brede sloten of meertjes.

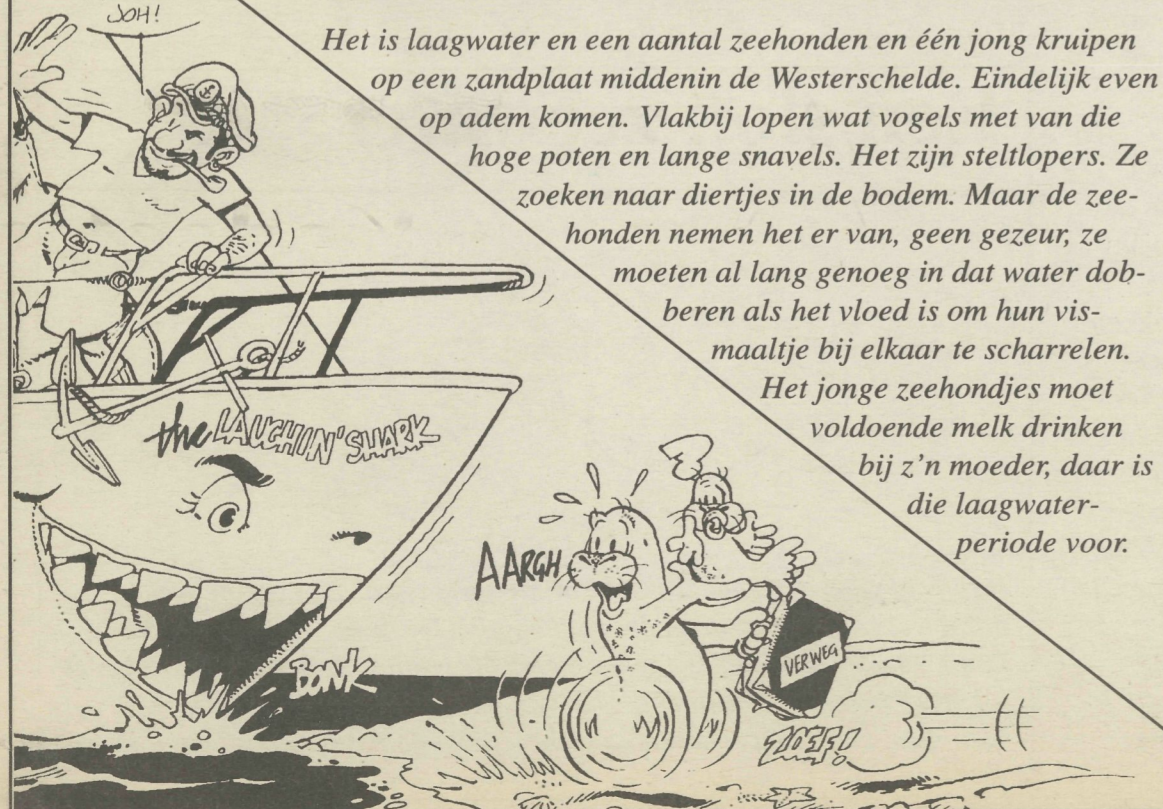
De nieuwe dijk gaf een veilig gevoel. Het stuk land tussen de oude en nieuwe dijk bleef een beetje nutteloos achter, niet echt als polder, maar als een inlaag.

Die vogels met lange poten en bekken zijn niet helemaal gek. Ze kunnen heerlijk op de slikken eten

zolang het laagwater is. Lopen de slikken en zandplaten onder dan moeten ze wegwezen. De inlagen zijn dan een mooie en rustige plaats om even bij te komen. Ze vluchten erheen bij hoogwater. Inlagen zijn voor die vogels hoogwatervluchtplaatsen.

De Westerschelde, met z'n hoog- en laagwater, is natuur, de dijk waarop je staat en waarop planten groeien is natuur, de inlaag achter de dijk is natuur. En bovendien hebben ze allemaal iets met elkaar te maken. Je snapt wel dat als die inlaag verdwijnt het voor die vogels even moeilijk wordt. Vlakbij een inlaag wordt de Westerschelde-tunnel gegraven. Is het er dan nog wel rustig genoeg? En waar moeten ze dan heen? Ze kunnen een andere vluchtplek zoeken. Maar die komen er steeds minder. Bovendien kan het dan weleens te druk worden. Een aantal vogels zal dus gewoon uit deze gebieden verdwijnen.

De zeehond & het monster

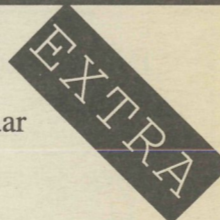
Het is laagwater en een aantal zeehonden en één jong kruipen op een zandplaat middenin de Westerschelde. Eindelijk even op adem komen. Vlakbij lopen wat vogels met van die hoge poten en lange snavels. Het zijn steltlopers. Ze zoeken naar diertjes in de bodem. Maar de zeehonden nemen het er van, geen gezeur, ze moeten al lang genoeg in dat water dobberen als het vloed is om hun vismaaltje bij elkaar te scharrelen. Het jonge zeehondjes moet voldoende melk drinken bij z'n moeder, daar is die laagwaterperiode voor.

Nu zijn we zelf zo'n zonnende zeehond. Droom maar even mee.

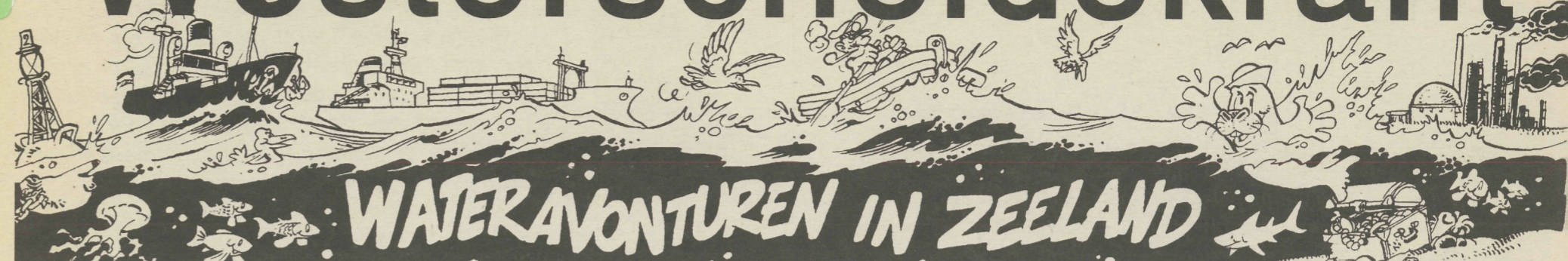
Je ogen dicht wat een rust! Alleen je buurman kan weleens zuchten of snurken, voor de rest hoor je alleen het geluid van het kabbelende water en zo nu en dan een kreet van een steltloper.

Maar wat is dat?

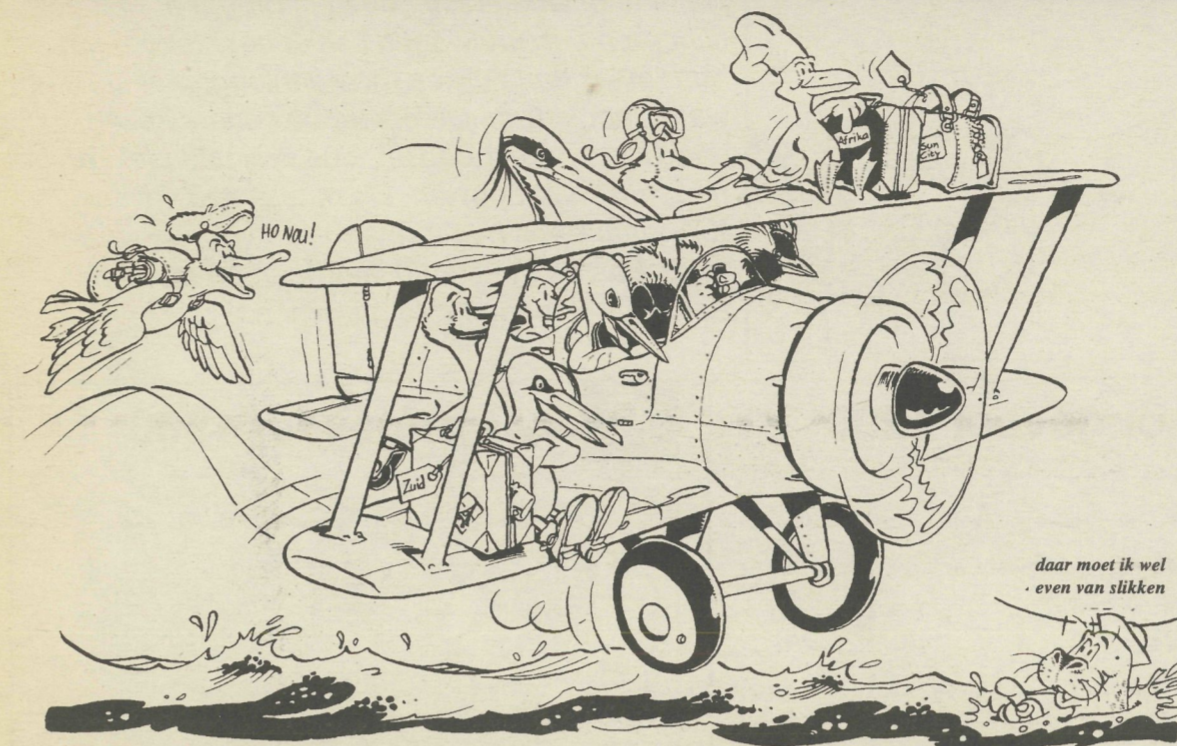
Nee, ogen dichthouden. Trouwens als zeehond zie je toch boven water niet bijster goed. Gaat je buurman harder snurken? O jee, het is iets anders, ogen open. Geklots, geklapper en kijk daar voor je. Uit de zee rijst een monster op, zo groot en het komt zo snel dichtbij. Alarm. Snel schuifel je naar het water (ja, als zeehond ben je niet zo snel). Nergens aan denken, alleen zo snel mogelijk onderduiken. Dat jonge zeehondje kan z'n moeder niet meer bijhouden. Bovendien is ie pas vandaag geboren, kan die wel zwemmen? En hij moet nog zoveel melk hebben om sterk te worden. Niet denken, het water in, kopje onder. Wegwezen!

Westerscheldekrant

WATERAVONTUREN IN ZEELAND

daar moet ik wel even van slikken

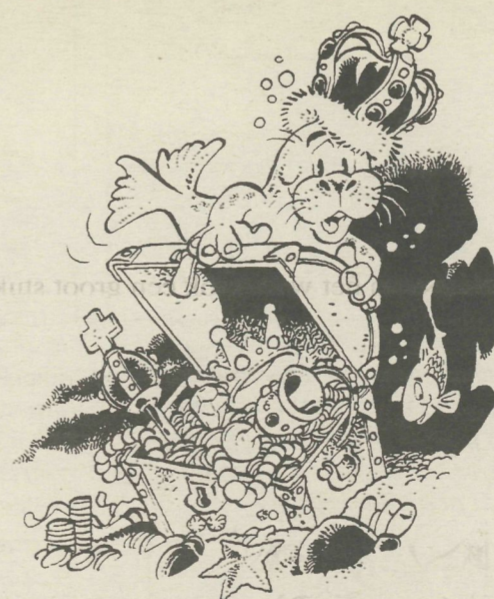
Vogels zijn gevlogen

TERNEUZEN - Er komt steeds minder plaats voor vogels op de slikken. Daardoor neemt het aantal dat naar de Zeeuwse slikken komt af. Veel vogels gebruiken de slikken in de West- en Oosterschelde als tussensation op hun reis van Noord-Afrika naar Noord-Europa. Op de slikken vinden

ze voedsel om even lekker bij te tanken. Ze eten vooral wormen en schelpdiertjes. Maar omdat de slikken steeds kleiner worden of zelfs verdwijnen vinden ze hier niet meer genoeg voedsel. Waar ze nu dan wel naar toe gaan is niet bekend. Ze zijn gewoon verdwenen!

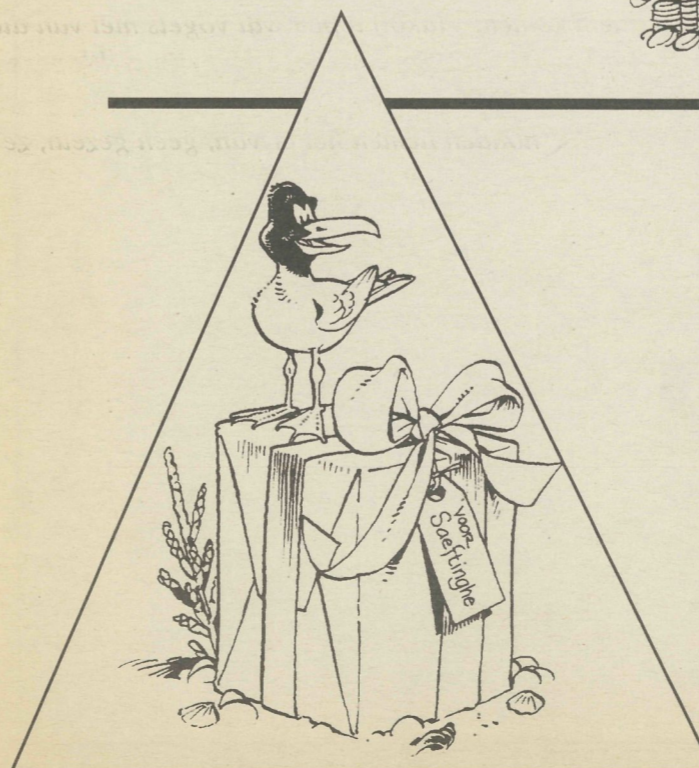
Schatten in de Westerschelde

VLISSINGEN - Het wemelt van de oude scheepswrakken op en in de bodem van de Westerschelde. Met België is afgesproken dat de wrakken weggehaald worden. Zij willen een diepe Westerschelde. Dat kost veel geld, maar het levert ook heel wat op. Veel wrakken zijn erg oud. Ze verbergen een schat aan informatie over de scheepvaart van vroeger. Maar ook echte schatten zijn soms aan boord. Uit 'Het Vliegend Hert', een boot uit de 18de eeuw, kwam een echte schatkist met goud en zilver naar boven.

Kadootje

SAEFTINGHE - In 1996 heeft de Westerschelde een kadootje gekregen. De dijken van een kleine polder naast Het Verdrongen Land van Saeftinghe zijn tijdens een zware storm bezweken. Suikerbieten en aardappelen stonden gelijk onder water. Gelukkig woonde er niemand. Nu mag het Scheldewater zoveel in- en uitstromen als het zelf wil, want de eigenaar hoefde het land niet meer terug. Inmiddels wonen er honderden vogels.

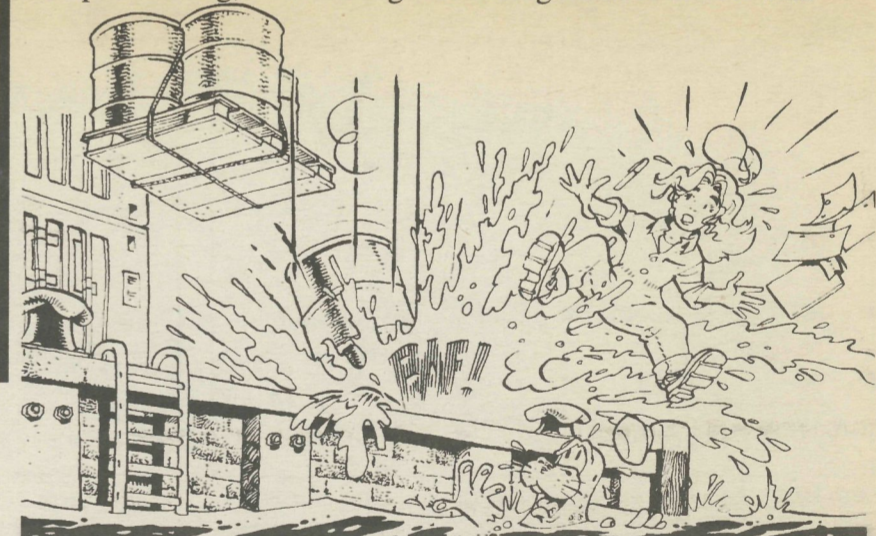

Zeehond in Sloehaven oorzaak 'bijna'ongeluk

SLOEHAVEN - Bijna was Nancy verpletterd onder één van de vaten met geconcentreerd sinaasappelsap. Ze stond even niet op te letten. De grote kraan takelde een pallet met acht vaten van ieder 200 kilo uit het ruim van het schip op de wal. Eén vat schoot los en kletterde op de kade. Hoe hard kraanmachinist Henk ook schreeuwde, Nancy hoorde niets. Ze keek dromerig naar het kopje van een zeehond die in de haven zwom. „Wat doet die hier“, vroeg ze zich nog af. Met een doffe dreun viel het vat rakelings naast haar op de stenen. Nancy sprong nog net op tijd opzij. Ze moest wel even met een glas water tot bedaren komen, voordat ze weer verder kon met het tellen van de vaten.

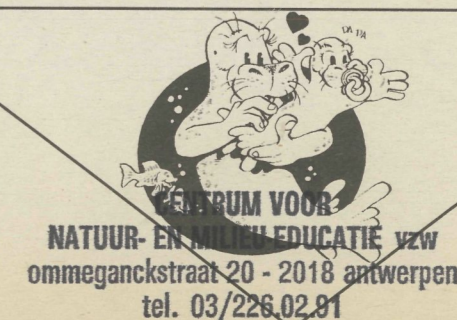
In de haven gaat het laden en lossen met veel kabaal en drukte gepaard. Nancy is één van de bijna 7000 mensen die in de havens en fabrieken bij Vlissingen werken. Bij de Terneuzense havens werken er ook zoveel. Het is eigenlijk nog niets vergeleken bij Antwerpen. Daar werken vele tienduizenden arbeiders. De Westerschelde is één van de drukste scheepvaartroutes ter wereld.

Het zeehondje schrok net als Nancy van het knallende vat. Zeehonden hebben eigenlijk ook niets in die havens te zoeken, maar ja ze zijn behoorlijk nieuwsgierig. Nancy weet nu dat ze maar beter de drukte op de kade in de gaten kan houden. Het schip moet leeg, want de volgende lading komt er alweer aan.

Zeehondenbaby geboren

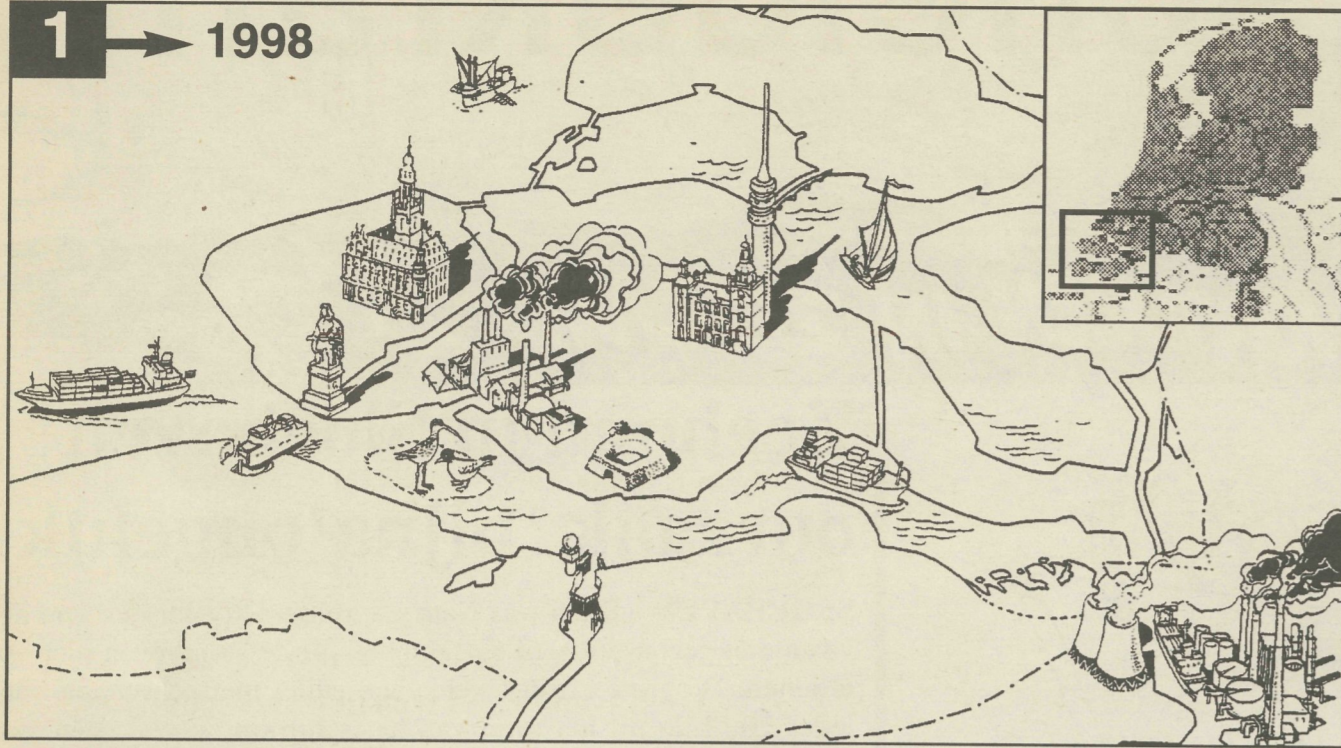
WESTERSCHELDEDIJK - Wat een goed nieuws. Ook dit jaar is er weer een zeehondenbaby gezien op één van de zandplaten in de Westerschelde. Dat is niet alleen leuk voor de moeder, maar voor iedereen die een gezonde Westerschelde wil. Want een zeehond is een 'Pietje-Precies'. Hij wil schoon water, rustige zandplaten, en veel vis. Gaat het goed met de Westerschelde, dan gaat het ook goed met de zeehond. Vroeger kwamen er hier honderden zeehonden voor en ieder jaar in juli en augustus waren er volop zeehondenpeuters. Het nieuwe zeehondje bewijst dat er weer mogelijkheden zijn voor zeehonden in de Westerschelde. Tot op heden maken moeder en kind het prima.

NATUUR- EN MILIEUEducatie vzw
ommeganckstraat 20 - 2018 antwerpen
tel. 03/226.02.81

Wereldkampioen waterroven

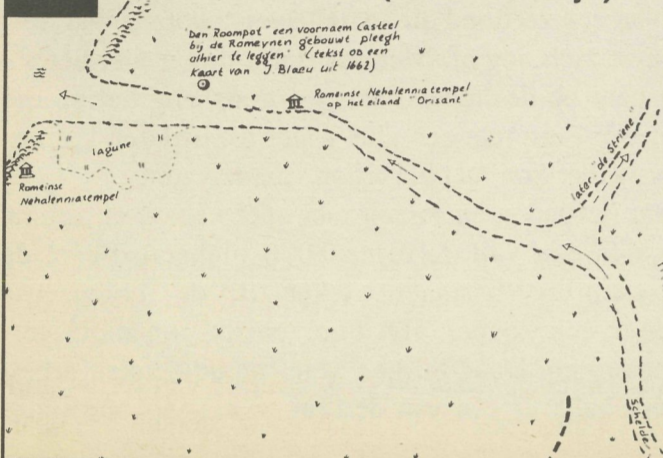
1 → 1998

Nooit hetzelfde

De Westerschelde ligt nu vast tussen dijken. Veel zal er niet meer kunnen veranderen ...tenzij. Ja tenzij de mensen vinden dat het moet gebeuren, bijvoorbeeld voor de scheepvaart of voor de natuur of voor de veiligheid. Zo zijn de mensen sinds ze deze gebieden bewoonden altijd bezig geweest. Heel vroeger hadden ze nog maar weinig tegen de zee en rivierarmen zoals Westerschelde of Oosterschelde in te brengen. Met een schop en een kruiwagen schiet het niet op, ga daar maar eens dijken mee aanleggen of stukken water inpolderen. De eerste bewoners kozen daarom voor de hoogste, dus veiligste plekken om hun huizen te bouwen. De natuur had vrij spel. Kijk maar eens hoe Zeeland van vorm is veranderd. Pas de laatste 50 jaar heeft de mens het echt van de natuur overgenomen.

2 → Jaar 0 (Romeinse tijd)

De duinen vormden nog een grote, bijna aaneengesloten, afsluiting van de zee. Omdat die duinen hoog waren ontstonden daar en in het hogere zuiden en oosten verschillende nederzettingen.

3 → ongeveer 1200

De zeespiegel stijgt en het water slaat gaten in de aaneengesloten duinenrij. Het water stroomt via geulen bij vloed naar binnen en zorgt voor een wirwar van eilandjes. Op de hoogste plaatsen wonen de mensen.

4 → ongeveer 1600

Nog steeds een eilandrijk. Wel zijn de mensen al druk bezig met het aanleggen van dijken. Schorren en platen komen nu bij het land. Regelmatig pakt het water stukken ingepolderd land terug.

5 → ongeveer 1700

Het water kan nog langs alle kanten het land binnendringen. Maar de bedijkingen gaan nu echt grote vormen aannemen. Grote stukken van het water worden omgezet in land. Maar de zee met z'n eb- en vloedstroom slaat nog regelmatig terug. In de tachtigjarige oorlog worden de dijken bij Saftinghe doorgestoken.

6 → ongeveer 1800

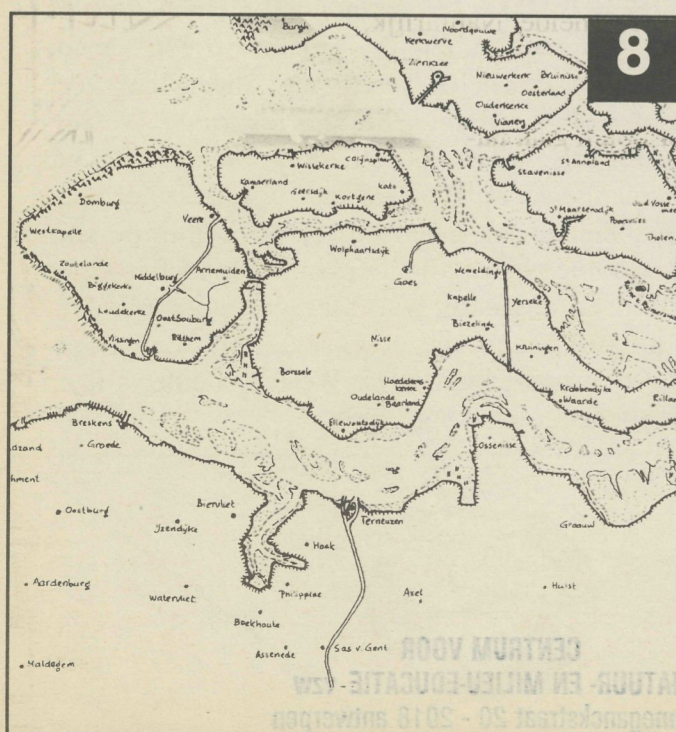

Wat de zee afpakt bij grote overstromingen pakken de mensen weer terug. Toch is nu de situatie voor het in- en uitgaande water nog gunstig. Het heeft nog veel ruimte - we noemen dat komberging. Komt er extra veel water binnen dan kan het nog alle kanten op. Maar het inpolderen gaat nog steeds door.

7 → ongeveer 1870

Je ziet dat er al een aantal eilanden (Walcheren en Zuid-Beveland, en Brabant, Schouwen en Duiveland) aan elkaar vast komen te zitten. Het binnenstromende water heeft nu minder 'speelruimte'. Er zijn nog wel overal open verbindingen met de zee. De Ooster- en Westerschelde zijn definitief van elkaar gescheiden.

8 → ongeveer 1920

Hier en daar zijn weer wat stukken schor bij het land getrokken. Veel verschil met het vorige kaartje is er niet. Maar vanaf nu gaat het wel snel. Zeker na de wereldoorlog ('40-'45) en de overstromingsramp in '53 zet de mens vaart achter het inperken van de macht van het water. Bovendien willen de mensen meer landbouwgronden.

ongeveer 1984

Na 1953 gaan de mensen het Deltaplan uitvoeren. Zeearmen worden afgesloten en dijken worden verhoogd. De Braakman in Zeeuws-Vlaanderen verandert grotendeels in polders. Maar ook het Veerse Meer ontstaat. Je ziet dat er ook tussen Walcheren en Zuid-Beveland weer heel wat nieuwe polders zijn bijgekomen. Echte eilanden zijn er niet meer.

9

Het ziet er allemaal zo normaal uit. De dijk met aan de ene kant het water, de Westerschelde. Aan de andere kant de polders, grote of kleine stukken met akkers, weilanden, boerderijen en hier en daar een dorp. Ja, nu is dat normaal, maar vroeger, toen was het wel anders. De mensen hebben stukje bij stukje het land op het water moeten veroveren ... inpolderen! Vandaar al die dijken op plekken waar je links en rechts geen water meer kunt zien. Vroeger klotste het water tegen die dijken, nu liggen ze ver landinwaarts. Nou ja behalve die Westerscheldedijk dan, met aan de ene kant het water, aan de andere kant de polders.

Het waren monnikken die hier in de elfde eeuw de eerste dijken gingen aanleggen. Franse en Belgische kloosters hadden aardig wat Zeeuwse grond, en de monnikken wilden dat het liefst droog houden. Eerst legden ze de dijken om de hoogste stukken land, die nog maar nauwelijks overstroomden. Later namen ze ook stukken van de rivierarmen.

Steeds maar weer land erbij nemen door een dijk om een verhoogd stuk van die modder te leggen betekent natuurlijk dat de mensen meer grond kunnen bebouwen. Maar het betekent ook dat het water steeds minder ruimte krijgt. Ja, en op een bepaald moment past die Westerschelde niet meer in z'n te kleine jasje. Er komt bij vloed nog net zoveel water binnen en bij eb moet er nog net zoveel water naar buiten. Denk je dat ze daar vroeger ooit wakker van hebben gelegen? Vergeet het maar. Land is belangrijk. Hoe meer hoe liever. Wij Nederlanders zijn wereldberoemd geworden met dat veroveren van land op het water. Zeg maar gerust dat we wereldkampioen zijn.

Dat water is ook om gek van te worden. Als je het z'n gang laat gaan, stroomt het alle kanten op. Dan weer een slinger naar links, dan weer naar rechts.

Soms ontstaan er zandbanken tussen een paar stroomgeulen, dan weer een schor langs een bedding, dan weer verlegt de stroom zich. De Westerschelde kwam bovendien dan weer hier en dan weer daar in de Noordzee uit. Heel lang was de monding van de Oosterschelde de plek waar de Schelde op de zee uitmondde. Maar de Schelde had veel vertakkingen en die slingerden zich zonder ook maar ergens rekening mee te houden door het Zeeuwse land. Moedeloos werd je ervan.

Had je hier vroeger eens moeten komen. Zeeland bestond, 600 jaar geleden, uit een wirwar van eilandjes waar de mensen dijken om de hoogste stukken hadden gelegd. Soms stroomde dat water zo dicht langs een dijk dat de mensen er veiligheidshalve landinwaarts maar een extra dijk aanlegden. Je kon nooit weten. Uit het stuk land tussen de oude en nieuwe dijk haalden ze de klei voor de dijkenbouw. Dat kwam behoorlijk laag te liggen en dus stond het ook bijna onder water. Je kon er hooguit nog wat koeien laten grazen. Aan de andere kant van de dijk kon het water er soms ook veel zand en klei neerleggen. Iedere vloed weer wat extra. Net zolang tot het hoog genoeg was om ook dat stuk in te polderen.

Dat inpolderden van nieuw land vonden ze natuurlijk belangrijk. Akkerbouw, fruitteelt en veeteelt leverden een aardige duit op. Er kwamen ook steeds meer mensen wonen en die moesten van voedsel voorzien worden. Zo werden wij dus kampioen waterroven.

Water, zeker stromend water, laat niet zomaar met zich sullen. Als de mensen een stuk inpolderen, zoekt het water wel naar een andere oplossing. Het pakt gewoon stukken zand en modder terug. Het water probeert stukken land terug te veroveren. Slikken, platen en schorren zijn niet door dijken beschermd. Daar valt dus nog wat te halen. De mensen maken de Westerschelde dieper. Er moeten grote boten naar Antwerpen, een wereldhaven, kunnen varen.

Nederland staat bekend om z'n tulpen, goede voetballers en molens. Maar beter dan welk ander land ook zijn we in het ontvoeren van water in land. Ook in Zeeland weten we er wat van. We zijn kampioen in het water 'roven'. Na het jaar 1800 hebben we hier bijvoorbeeld nog 15.000 hectare (dat zijn zo'n 20.000 voetbalvelden) van de Westerschelde in land omgezet. Pas de laatste jaren komen we erachter dat het veroveren van land op het water niet alleen maar voordelen oplevert. Water heeft de ruimte nodig anders gaat het tegenstribbelen. Logisch eigenlijk. Bij vloed moet toch steeds weer dezelfde hoeveelheid water de Westerschelde instromen.

En wat doet de Westerschelde? Met de stroming voert het water zand van elders aan om de diepere geulen weer op te vullen. Zo blijf je dus bezig.

Snap jij er nu nog iets van? Eerst maar steeds meer land erbij pakken en dan later weer land teruggeven. Da's toch van de gekke?

Maar mensen zouden geen mensen zijn als ze niet voor elk probleem een oplossing zoeken. Gelukkig maar. We komen ook steeds meer te weten over stromend water. Deskundigen zijn er hele dagen mee bezig.

Niet helemaal. We lazten dat water gevaarlijk blijft. Vooral als het water te weinig ruimte heeft. We lazten ook dat schorren en slikken stukje bij beetje afbrokkelen. En wat weten we inmiddels?

Wat hebben ze dan nu weer bedacht?

We weten dat de Westerschelde, met alles erop en eraan, een uniek natuurgebied is. Was vroeger landwinst belangrijk, nu telt het behoud van natuur ook. Dat is van belang voor vogels, vissen, plantensoorten, ja, ook voor zeehonden en mensen wereldkampioen of niet. Om de Westerschelde uniek te houden moeten we hem niet teveel de baas willen zijn. (Vergelijk de kaartjes op pagina 2)

Een slok zeewater

Heb je al eens een slok zeewater binnengekregen? Natuurlijk wel, er is altijd wel zo'n figuur die iedereen kopje onder duwt. Zelf doe je dat nooit. Maar die slok goor hè. Zeewater is zout. Zout water is dus niet lekker. Er zit vanalles in opgelost, vandaar die zoute smaak. Dat 'vanalles' komt met rivieren naar de zee. Zo gaat dat al miljoenen jaren.

De kinderkamer is vuil

Als je in de natuur dieren ziet, of het nu vogels, konijnen of zeehonden zijn, zitten ze daar meestal omdat er voedsel te vinden is. Zeehonden leven in de Westerschelde omdat er eten voor ze is. Er moet natuurlijk nog wel wat meer zijn. Voor de zeehond bijvoorbeeld een rustige plek (zandplaat) om in de zomermaanden de jongen te krijgen en te voeden. Voor dat voeden (melk geven) hebben ze per dag zes uur laag water nodig. De oudere dieren moeten hun voedsel - vis - uit het water halen. Is de Westerschelde dan wel zo gunstig?

Zeehonden zijn niet gek. Ze zoeken het water waar ze het gemakkelijkst aan hun vis kunnen komen. Het menu van een zeehond bestaat voornamelijk uit platvis, maar ook garnalen en rondvis vindt de zeehond lekker. Dagelijks eet een zeehond zo'n vier tot vijf kilo vis. De jonge zeehond begint met garnalen en kiest later wat grotere prooi. Bot, dat is een platvis, blijkt bij zeehonden de voorkeur te hebben. Kauen kunnen ze niet, dus de vis gaat in één grote slok naar binnen. Een wat grotere vis weten ze handig dubbel te vouwen en gaat als een soort hamburger in één haal naar binnen hmmm!

Nu leefden er vroeger veel meer zeehonden in de Westerschelde dan tegenwoordig. In de laatste tien jaar herstelt de groep zich weer wat. Heeft dat iets met de vis te maken? Kijk, daar komt net een vissersboot de haven van Breskens binnenvaren. De kapitein zal wel weten wat er met de vis in de Westerschelde aan de hand is. We gaan het gewoon vragen.

„Het is wel eens beter geweest”, begint de schipper. Het is een echte, want hij heeft een baard, rookt een pijp en ruikt naar vis. „Ik weet dat mijn opa's opa nog volop in de Westerschelde kon vissen. Er waren maar liefst zestien belangrijke vissershavens langs de Westerschelde. Zelfs Antwerpen had een grote vissersvloot. Maar ja, dat is nu bijna honderd jaar geleden. Als de vis verdwijnt is het met de visserij ook gedaan. We vangen nog in de monding en verder op de Noordzee.”

Ai!, dat klinkt somber. De visser kijkt in het water van de haven alsof hij nog naar een laatste visje speurt.

In augustus 1997 telden de onderzoekers 12 zeehonden (waaronder één jong) op de zandplaten in de Westerschelde. Wij weten dus dat er in ieder geval per dag voor die dieren in totaal zo'n vijftig kilo vis moet zijn waarmee ze zich voeden. Ach, dat is voor een echte beroepsvisser niets. Vroeger, toen er nog enkele honderden zeehonden in de Westerschelde rondzwommen lag dat anders. „Je was blij met iedere dode zeehond”, zegt de schipper.

Goed, het is nog niet zoals vroeger. Toen zwommen er veel, erg veel, vissen in de Westerschelde. Er waren dus ook veel meer zeehonden. Maar de mensen hebben iets met die Westerschelde en de rivier de Schelde gedaan dat niet leuk is voor een vis, dus ook niet voor een zeehond en ook niet voor die visser. In de rivier de Schelde lieten ze veel, heel veel, vuil water stromen. Rioolwater en ook afvalwater van fabrieken. Dertig jaar geleden kwam er al zoveel **vuiligheid** in de Westerschelde dat de vissen dood gingen. Dag zeehond, dag visser!

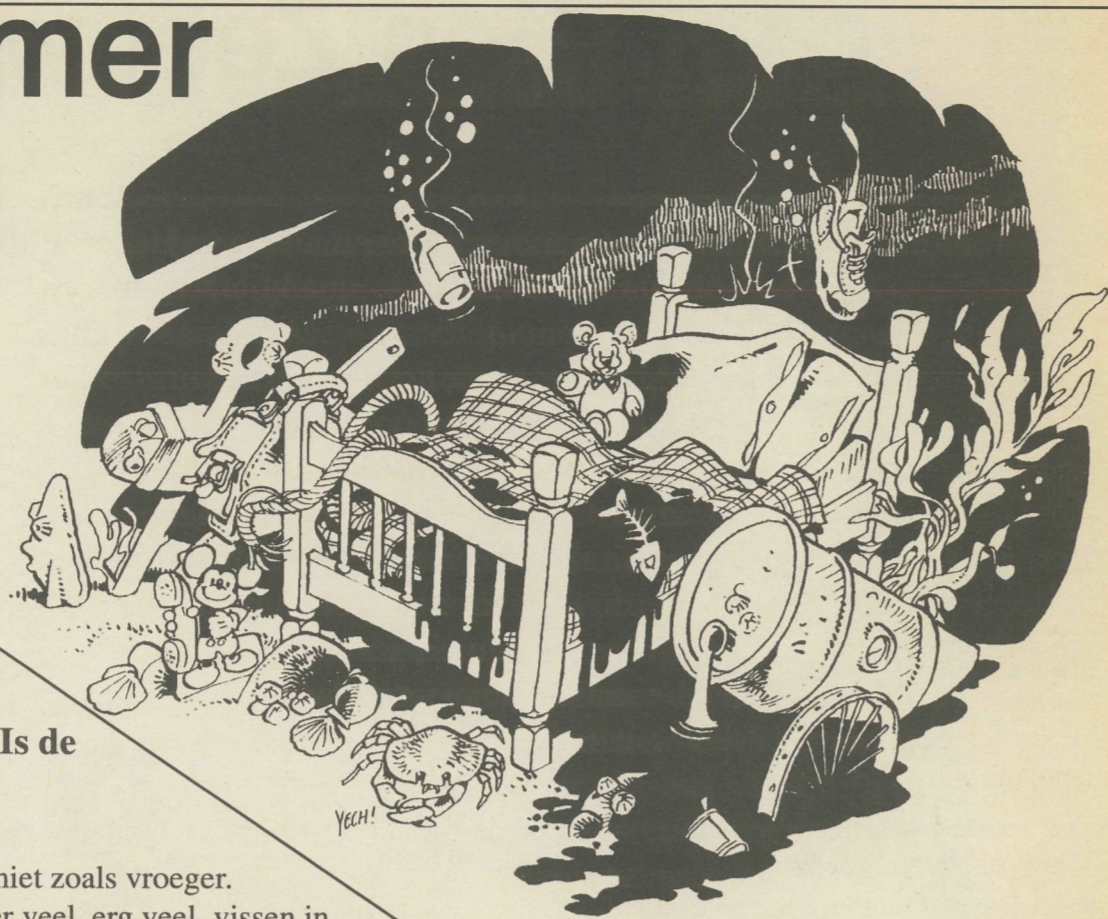
Toch is de Westerschelde voor veel vissen erg belangrijk. De Westerschelde is een **'kraamkamer'**, waar veel visjes worden geboren. Bovendien is de Westerschelde een **'kinderkamer'**, waar de jonge vissen opgroeien. Als ze groot zijn zwemmen ze naar de Noordzee om daar te leven of in de netten van een visser terecht te komen. Als de Westerschelde er niet was, was er in ieder geval veel minder vis in de Noordzee.

Vroeger kwamen er veel meer vissoorten voor in de Westerschelde. De vervuiling heeft daarmee te maken. Door de vervuiling van het water is er minder zuurstof en minder voedsel voor de vissen. Vooral voorbij Bath, richting Antwerpen, is het water nog steeds erg smerig.

Door allerlei maatregelen gaat het beter. Tegenwoordig wordt afvalwater **gezuiverd** en kan er meer vis in de Westerschelde leven. Maar zoals het vroeger was, is het nog niet. De meeste vissers vind je niet oostelijk van Bath. Ze blijven bij de monding van de Westerschelde. Tong-, paling-, garnalen- en kokkelvisserij stellen daar nog wel wat voor. Net als bij die dieren, vind je de vissers waar er iets te vangen valt. Toch wordt ook het oostelijk deel blijkaar weer wat schoner. Zeehonden liggen er soms op de zandplaten voor het Verdrongen Land van Saeftinge en op de Platen van Valkenisse lekker te zonnen.

Als er weer **meer vissen** zijn, zullen de zeehonden en de vissers ook wel weer komen.

Hallo zeehond, hallo visser!

EXTRA Hoge Poten

Ga maar eens op een willekeurige dag naar de Westerscheldedijk. Je zult er altijd wel vogels zien vliegen. Kies je een mooi plekje, bij Ellewoutsdijk bijvoorbeeld, dan zie je nog verschillende soorten ook. Aan de waterkant zie je bij laag water vogels op lange poten door het slik ploeteren. Af en toe maken ze een diepe buiging. Hun lange snavel prikt in de modder. Ha, ze hebben een worm te pakken. Da's smullen. Die vogels met lange poten heten 'steltlopers'. Op de platen en slikken in het westen van de Westerschelde komen ze veel voor. Je snapt het al daar is nog aardig wat te snoepen.

20 miljoen liter limonade

Het is half zeven, een maandagochtend. Een schip uit Florida heeft afgemeerd aan de kade van de **Sloehaven** tussen Borssele en Vlissingen. Het lossen kan beginnen. Dit keer gelukkig maar 11.000 vaten met geconcentreerd sinaasappelsap van elk 200 liter. Alles bij elkaar toch goed voor meer dan honderd miljoen glaasjes limonade. Van de inhoud van één zo'n schip kunnen dus tienduizend kinderen vijftien jaar lang dagelijks 2 glazen limonade drinken. Het lossen kan in twee dagen klaar zijn. Waarschijnlijk ligt de volgende 'sapboot' dan al weer klaar. Eén vriesruim gaat al open en een enorme kraan takelt de eerste vaten uit het ruim.

In de haven zwemt een **zeehond**. In het water zijn zeehonden erg snel, dus durven ze wat meer dan op het land. Zeehonden zijn nieuwsgierig, gaan graag op verkenning uit en een enkeling komt dus weleens in die haven terecht. Maar voor het dier valt er weinig te zoeken. Het water is er door de vervuiling troebel. Dus een vis, als die er al rondzwemt, kun je nauwelijks ontdekken. Vroeger, tot in de jaren zestig, was het hier heel anders. Een deel van dit havengebied was nog een schor met geultjes waar het water bij vloed doorheen stroomde. Een fantastisch gebied voor watervogels. Bovendien groeiden er veel bijzondere planten.

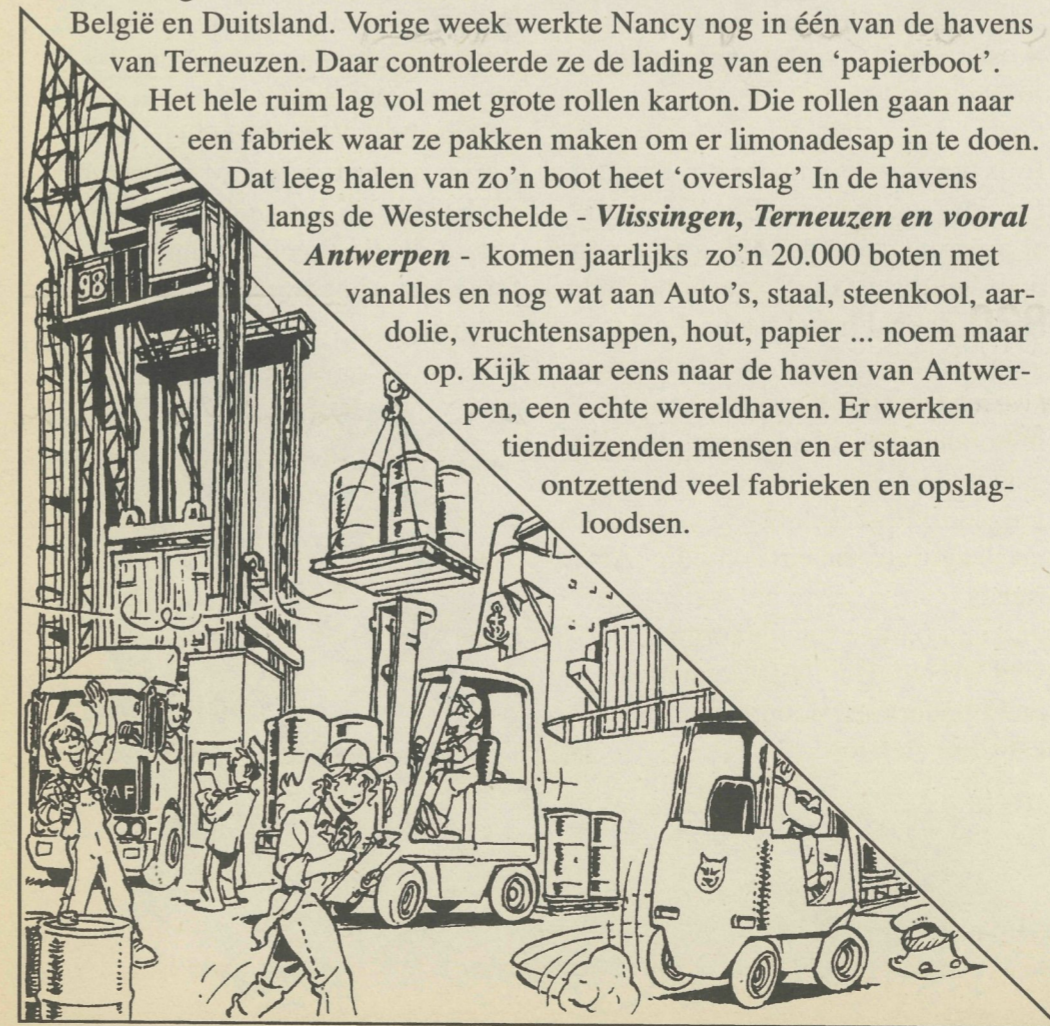
Waar eerst duizenden vogels naar voedsel zochten of er een leuk nest konden bouwen varen nu kanjers van schepen de havens binnen. **Duizenden mensen** werken er in de haven. Ook Nancy, een moeder van twee pubers, heeft er een baan. Ze controleert de lading die uit het schip komt. Vrouwen zie je niet zoveel in de havens. Het meest vind je er van die stoere mannen, die kunnen sjouwen en doorwerken tot het schip helemaal leeg is. Tijd is geld, en hoe langer zo'n boot moet stilliggen hoe meer geld dat kost. Opschieten dus.

Oei, dat scheelde een haartje. Nancy keek even niet goed uit en liep bijna onder een heftruck. D'r rijden er wel twintig rond. Allemaal met vaten sap en soms rakelings langs elkaar heen. De andere ruimen van het schip zijn nu ook open. De vaten vliegen door de lucht, de heftrucks rijden af en aan, vrachtwagens denderen er ook nog eens tussendoor en kijk daar rijdt bovendien een patrouilleauto van de douane.

Nancy telt de vaten en zorgt dat ze van de kade in de opslagloods terecht komen. Soms valt er weleens een vat aan diggelen. Hoep! daar gaat er weer één. Toch een schade van pakweg tweeduizend gulden. Nancy noteert het op de vrachtbrieven.

Om de vaten die uit de vriesruimen van het schip komen zit een laagje ijs. Nadat de grote kraan ze met acht tegelijk op de kade neerzet komen de heftrucks eraan om ze weg te halen. De vaten verdwijnen in een grote koelcel. Vandaaruit gaan ze met vrachtauto's naar limonadefabrieken in Nederland, België en Duitsland. Vorige week werkte Nancy nog in één van de havens van Terneuzen. Daar controleerde ze de lading van een 'papierboot'.

Het hele ruim lag vol met grote rollen karton. Die rollen gaan naar een fabriek waar ze pakken maken om er limonadesap in te doen. Dat leeg halen van zo'n boot heet 'overslag'. In de havens langs de Westerschelde - **Vlissingen, Terneuzen en vooral Antwerpen** - komen jaarlijks zo'n 20.000 boten met vanalles en nog wat aan Auto's, staal, steenkool, aardolie, vruchtensappen, hout, papier ... noem maar op. Kijk maar eens naar de haven van Antwerpen, een echte wereldhaven. Er werken tienduizenden mensen en er staan ontzettend veel fabrieken en opslagloodsen.

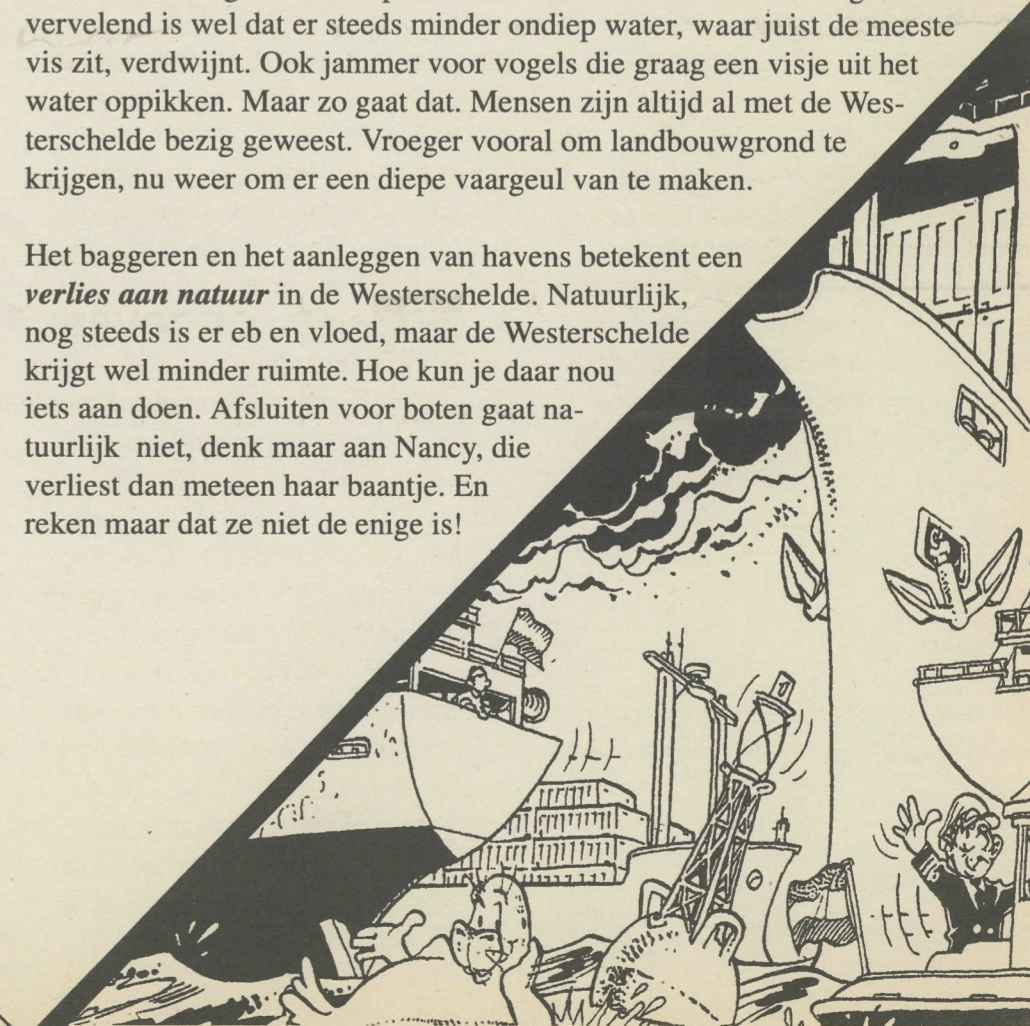
Je kent vast wel een paar van die fabrieken; BAYER, BASF, FINA. In Terneuzen heb je Dow en in Vlissingen onder andere TOTAL. Die fabrieken moeten grondstoffen hebben en bovendien maken ze dingen die ook weer afgevoerd moeten worden. De schepen die door de Westerschelde varen komen dus overal vandaan.

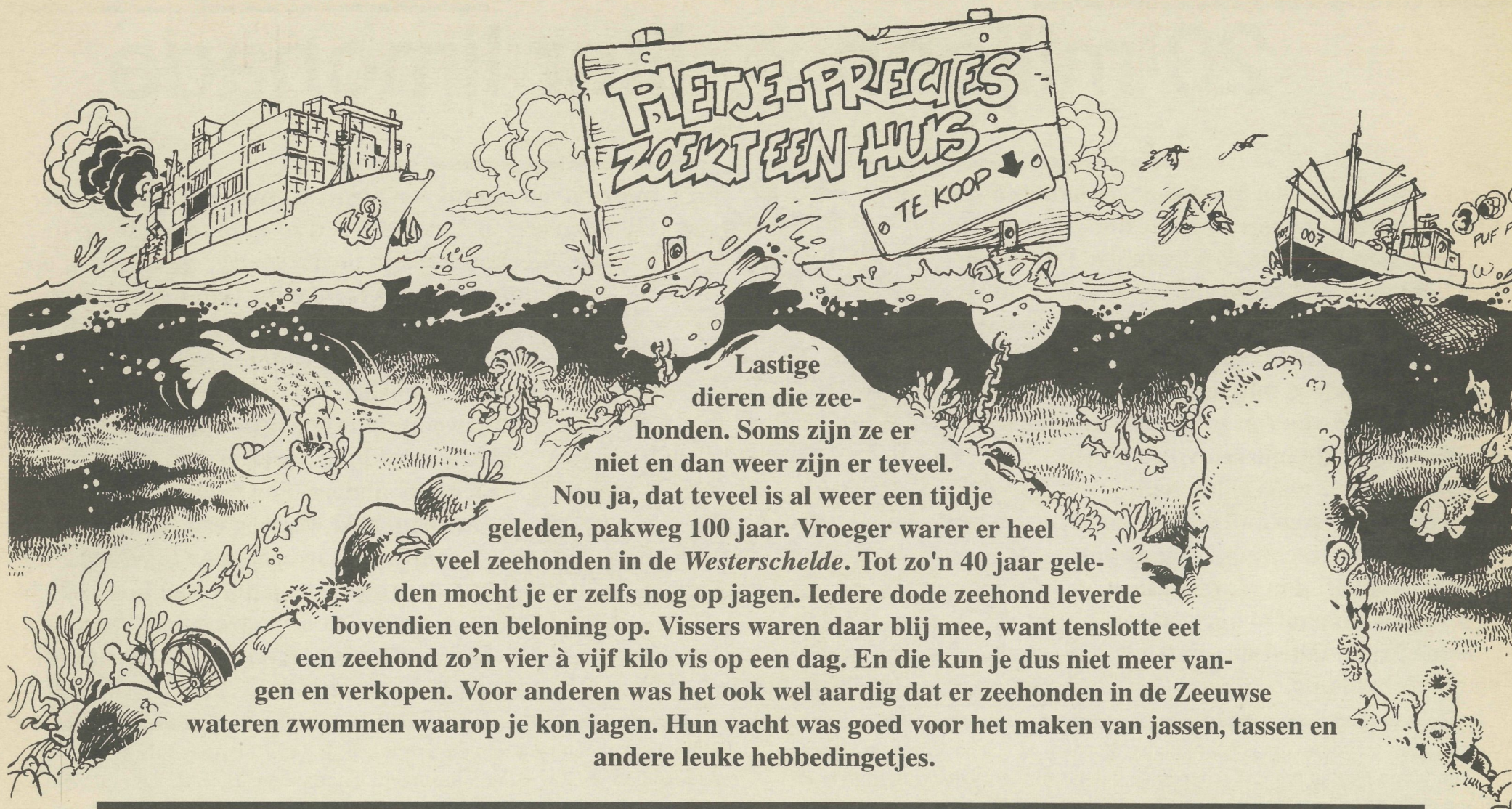
Je snapt wel dat het voor **de werkgelegenheid en de economie** van Nederland en België belangrijk is dat de schepen gemakkelijk via de Westerschelde naar de havens kunnen varen. De schepen worden steeds groter, dus moet de vaargeul in die Westerschelde voldoende diep zijn. Dat doen ze door steeds maar weer te baggeren. De Westerschelde is één van de belangrijkste vaar-routes in Europa, daar moet je wat voor over hebben.

Kijk; Nancy, ziet de zeehond nog steeds rondzwemmen. Toch wel een goed teken, het water is niet meer zo vuil als vroeger. Toen loosden de fabrieken ook veel meer vuiligheid. Nu letten ze wel beter op, want hoe minder ze de Westerschelde vervuilen, hoe minder ze moeten betalen. Nancy ziet het zeehondje nu de haven uitzwemmen. „Die gaat vast en zeker uitrusten op één van de zandplaten in de Westerschelde. Of op zoek naar ondiep water waar lekker veel vis zwemt”, denkt ze. Nog vierduizend vaten sinaasappelsap en ze kan naar huis.

Gelukkig vindt de zeehond een lekker rustig plekje. Door al dat **baggeren** komen er zelfs grotere zandplaten voor de zeehonden tussen de geulen. Maar vervelend is wel dat er steeds minder ondiep water, waar juist de meeste vis zit, verdwijnt. Ook jammer voor vogels die graag een visje uit het water oppikken. Maar zo gaat dat. Mensen zijn altijd al met de Westerschelde bezig geweest. Vroeger vooral om landbouwgrond te krijgen, nu weer om er een diepe vaargeul van te maken.

Het baggeren en het aanleggen van havens betekent een **verlies aan natuur** in de Westerschelde. Natuurlijk, nog steeds is er eb en vloed, maar de Westerschelde krijgt wel minder ruimte. Hoe kun je daar nou iets aan doen. Afsluiten voor boten gaat natuurlijk niet, denk maar aan Nancy, die verliest dan meteen haar baantje. En reken maar dat ze niet de enige is!

Waar zo'n zeehond al niet goed voor is. Dat krijg je als je een lekker zacht vel hebt of als de mensen zelfs geneesmiddelen of zogenaamd gezonde drankjes van je kunnen maken. En als je dan nog op je zoektocht naar vis de netten van vissers kapot maakt, dan vraag je er toch om. **Vissers** hadden toen 'ruzie' met zeehonden. Reken maar dat er wat zeehonden afgemaakt zijn omdat de vissers ze liever niet zagen of omdat hun vel aardig wat opleverde.

Tot 1961 mocht je in de Zeeuwse wateren, dus ook in de Westerschelde, op alle zeehonden **jagen**. Op het laatst waren vooral jonge zeehondjes met hun zachte velletje voor jagers interessant. En ja, als je dat maar goed blijft doen is er al snel geen zeehond meer te bespeuren.

Daar moet je dan niet om zitten zeuren. Maar mensen, die zeuren, die hou je altijd. Ook nu weer. Zeehonden in de Wester- en Oosterschelde willen ze. Vanuit Pieterburen, je weet wel bij de Waddenzee waar ze zeehonden opvangen en verzorgen, komen ze met een vrachtauto naar Zeeland. Dan laten ze ze hier bij laagwater op een zandplaat los, compleet met een zendertje. En maar kijken of de zeehond het hier naar z'n zin heeft.

Als hier weer zeehonden kunnen leven dan kun je er best van uitgaan

dat de Wester- en Oosterschelde behoorlijke natuurgebieden zijn. Een zeehond is nogal kieskeurig, weet je. Zeg maar gerust een 'Pietje-Precies'. Een zeehond wil veel rust, genoeg zandplaten om op te zonnen en z'n jongen te verzorgen en vooral ook schoon water. Vooral sinds de jaren zestig is het Scheldewater niet meer schoon. Veel

meer dan daarvoor gingen de mensen maar van alles in de Westerschelde lozen. Niet alleen in Zeeland hoor, net zo goed in België als in Frankrijk. De Schelde noemen ze vanaf die tijd wel 'de open riool'. Komen er giftige stoffen in het water dan komt dat in de waterbodem en het komt in hele kleine zwevende plantjes. Vissen eten plantjes en beestjes waar dat gif inzit. En de zeehond eet op zijn beurt weer die vissen, die dus al aardig gif verzameld hebben. Iedere dag zo'n vijf kilo vis met giftige stoffen. Zeehonden krijgen behoorlijk wat **giftige stoffen** binnen, en daar kunnen ze goed ziek van worden. Zo ziek dat ze ook daaraan dood gingen. Leven er zeehonden in de Westerschelde dan mag je daar best een sticker 'goed water' op plakken. En waar goed water is kunnen ook meer vissen leven. Dat is weer mooi meegenomen voor de vissers.

Ook vogels die vissen vangen hebben het dan beter naar hun zin. En wat dacht je van de zeehond?! Maar één zeehond is niet genoeg. Aan het begin van deze eeuw waren er meer dan duizend. En reken maar dat ze het hier naar hun zin hadden. Lekker veel vis, grote, en vooral rustige, zandplaten om bij laag water op uit te rusten en er hun jongen te verzorgen. Je snapt het al. In deze eeuw kwamen er steeds meer boten, werd het water vuiler, dus zeg maar dag rust, dag vis dag zeehond!

De Westerschelde is er niet voor zeehonden, maar voor de mens en z'n boten die naar de havens varen en ook om er het vuile afvalwater in te lozen. Drukke **scheepvaart** verstoort de rust en jaagt zeehonden van de zandplaten.

Er is maar weinig nodig om Pietje-Precies weg te jagen. Dat kan al als er op grote afstand (1400 meter) een boot voorbij vaart. De zeehond duikt dan weer snel in het water. En dat jong? Ja, die moet er maar achteraan en zien dat hij z'n moeder kan bijhouden. Dat steeds maar vluchten gaat wel ten koste van de verzorgingstijd. Eigenlijk hebben ze die zes uur laag water helemaal nodig. Als je steeds maar weer in het water moet duiken komt er van verzorging niet veel terecht. Het jonge zeehondje raakt ondervoed, loopt een grote kans om ziek te

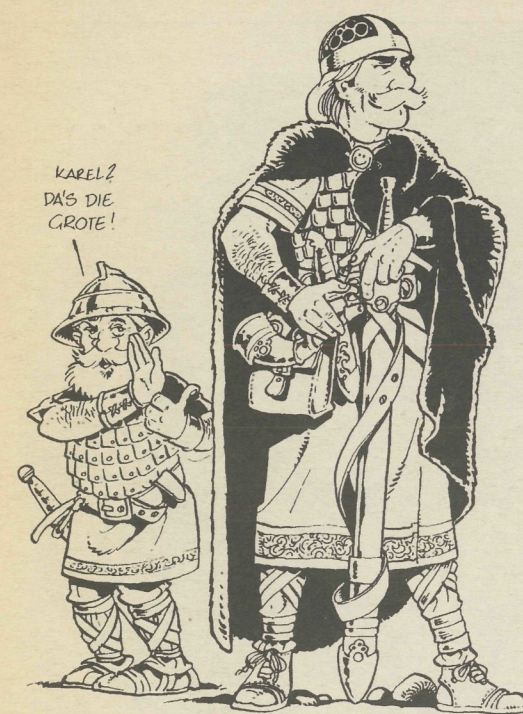
worden of te verdrinken. Soms spoelt er een jong aan op het strand. Ze maken dan een kermend geluid. Die zielepoten worden 'huliers' genoemd. In Pieterburen proberen ze die zielige gevallen nog te helpen. Vaak lukt dat.

De boten die over de Westerschelde varen worden steeds groter. De vaargeul moet dieper worden. Dat gebeurt door te baggeren. De overgang van zandplaten naar vaargeul wordt daardoor steeds steiler. Ondieper water, waar juist de meeste vis zit, blijft er door dat **baggeren** nog maar nauwelijks over.

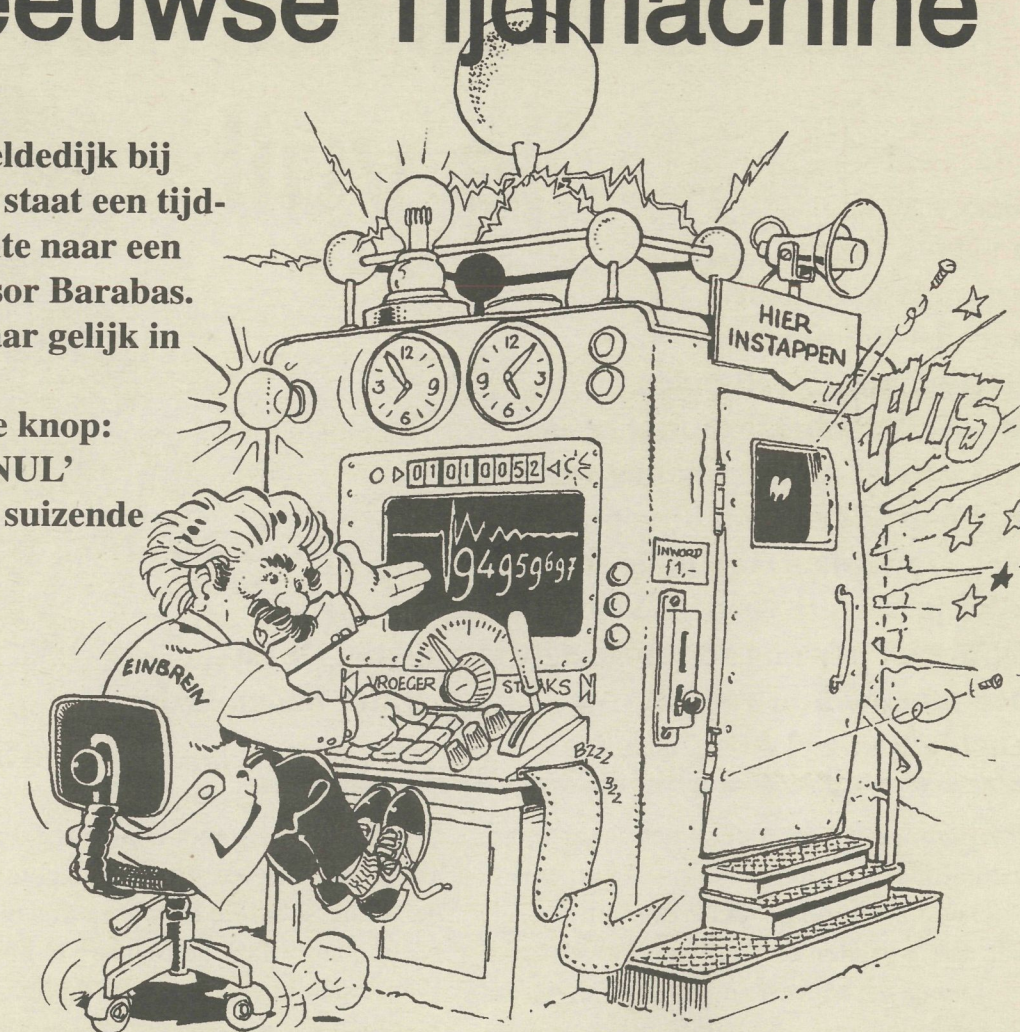
Dat alles heeft er toch voor gezorgd dat er even geen zeehond meer in de Westerschelde te bespeuren was. Dit keer alarm bij de mensen, die begrepen dat het dan wel echt slecht gaat met die Westerschelde. Gelukkig zijn er het laatste jaar weer **twaalf zeehonden** en één zeehondenbaby geteld. Pietje-Precies is dus weer terug van weggeweest!

Een Zeeuwse Tijdmaschine

Op de Westerscheldedijk bij het dorp Borssele staat een tijdmaschine, zo'n echte naar een model van professor Barabas. We stappen er maar gelijk in ogen dicht! We drukken op de knop: 'JAAR NUL' Een knal, rook en suizende oren en

Ja hoor, we staan tot onze enkels in de modder. Uitkijken! Nu is het de tijd van de Romeinen. In de **Romeinse tijd** wonen de mensen hier veilig op de hoogste delen. Vooral op de grote duinenrij, zeg maar waar nu Domburg ligt en Colijnsplaat. Ze hebben er zelfs tempels gebouwd voor de godin Nehalennia. Dat was nodig, want zoals je uit de Asterix & Obelix verhalen weet was het op zee, met hier en daar een piratenschip, niet altijd even veilig. Nehalennia beschermde de zeelieden als ze met hun handel op weg waren. Even rondkijken niks te zien, alleen maar moeras en moerasbos. Er stromen enkele rivieren door het moeras, voorlopers van Wester- en Oosterschelde. Nergens een dijk of een weg.

Weer een druk op de knop We landen in de tijd van 'KAREL de GROTE'. Zeg maar rond het jaar 800. Weer al die modder. We staan in een schorregebied, zoals je dat nu nog vindt bij Het Verdrongen Land van Saeftinghe. Kleine en grote geulen stromen door het landschap. Oppassen want bij hoog water lopen de geulen vol en bij erg hoog water overstroomt ook het land. Ja, er is intussen wel wat gebeurd. De gesloten **duinenrij** langs de kust is nog voor het jaar 800 op verschillende plaatsen tijdens stormen doorgebroken. De Nehalennia tempels zijn in zee verdwenen. Op de hoogste plekken staan al wat huizen, een burcht zelfs. In de verte zien we een herder met z'n schapen over de schorren gaan. Nog steeds geen spoor van een dijk te zien. Zeeland is zo rond 800 een groot **schorrenlandschap** compleet met kleine en grote geulen. Terug in onze tijdmaschine.

'DE MIDDELEEUWEN'

Hela, nu staan we op een dijk, eindelijk. En kijk, er is al een dorp. De mensen hebben gezien dat de hoogste delen niet of nog maar nauwelijks overstroomden. Ja, dan zijn ze er als de kippen bij om het land te bewerken. Het vee gaat naar de laagste delen, het dichtst bij het water. Op de hoogste plekken kunnen ze wonen, leggen er **wegen** aan en planten er hun gewassen. Eenvoudige dijken beschermen de mensen in de **middeleeuwen** tegen het water. Aan de waterkant van die dijken kan het water weer zand, slijk en klei ophogen, zodat daar nieuwe schorren ontstaan. Die kun je later weer indijken en dan heb je nog meer land.

Daar loopt een middeleeuwer. Even vragen; „Hoe is het bij jullie. Lekker veilig achter de dijk? „Nou, nou ende dit ende dat valt wél mee. Het water is ende onberekenbaar ende gevaarlijk, hè. Soms beukt ende beukt de zee totdat de dijk het begeeft ende bezwijkt. Dan is het ende inpakken ende wegwezen of proberen de dijk te herstellen. Kijk dat meertje is het gevolg van zo'n dijkdoorbraak. We konden er met veel moeite een nieuw stuk dijk omheen leggen. Een eindje verder is op

een kwade ende vreselijke zaterdag een heel dorp in de golven verdwenen. Van de mensen is haar ende huid nooit ende te nimmer teruggevonden.'

Zoeffffff met onze tijdmaschine zitten we ineens in de kamer van Kees Mosselman. Z'n huisje staat onderaan de dijk. Kees ligt te slapen. Lekker uitslapen op zondag. Op de kalender staat ZONDAG, 1 FEBRUARI 1953. De klok slaat negen keer: Hard gebons op de deur van het kleine huisje. 'Wakker worden, Kees wordt wakker'. Oei, het klinkt serieus. De man blijft bonzen ... 'wordt wakker man, de dijken!' Van boven klinkt gestommel. We kruipen maar onder tafel, wat doen we hier eigenlijk. Kees komt in z'n lange witte onderbroek de trap af. 'Ja, ja, kalm maar, ik ben er al'. De deur gaat open. Voordat Kees iets kan zeggen begint de bonzende man; „De dijken zijn doorgebroken. De storm vanacht, heb je dan niks gehoord? Je moet helpen, zandzakken leggen bij de Zweemersdam. Het water loopt de polders binnen.' Op zondag 1 februari 1953 is er een grote **overstroming**. Dijken breken door en het water stroomt op veel plaatsen de polders binnen. De Westerschelde kan een **gevaarlijke rivier** zijn.

Haaiantanden

NEUVLIET - Dinosaurussen en mammoeten moet je in Zeeland niet meer zoeken, zelfs niet de botjes of de kiezen. Toch hebben ze hier ooit rondgelopen, miljoenen jaren geleden. Het is moeilijk voor te stellen, maar soms was Zeeland een droog en steenkoud land, zoals dat nu rond de Noordpool ligt. Soms was er hier alleen maar water en soms een groot bosgebied. Het klimaat veranderde nogal eens. Dan weer tropisch, dan weer Siberisch koud. Dat veranderen ging heel, héél erg langzaam. Je kunt in de bodem naar het verleden speuren.

Zo vindt je in de ondergrond vaak nog een veenlaag uit de tijd dat hier bossen groeiden. Vissers hebben weleens een mammoetenbot in hun sleepnet. En op het strand bij Borssele vind je haaiantanden. Ze zijn miljoenen jaren oud. Als je zoekt kom je er nog genoeg tegen. Ze zijn nu versteend en zwart. Maar het waren ooit de tanden van haaien die hier rondzwommen. Ook bij Nieuwvliet in Zeeuws-Vlaanderen kun je de haaiantanden bij laag water vinden. Van de mooiste exemplaren kun je bijvoorbeeld een kettinkje maken.

